

TÜRK DÜŞÜNCE HAYATINDA NAMIK KEMAL'İN YERİ VE ÖNEMİ

THE POSITION AND IMPORTANCE OF NAMIK KEMAL IN TURKISH THOUGHT LIFE

Mertcan TURAN

Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasi Tarih Bilim Dalı, KOCAELİ/TURKIYE
ORCID: 0000-0003-0687-3841

Reference Turan, M. (2020). "Türk Düşünce Hayatında Namık Kemal'in Yeri ve Önemi", Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:5, Issue:19; pp:871-880.

ÖZET

Fransız İhtilali'nin ortaya çıkarmış olduğu modern milliyetçi düşünce dünya tarihinde çeşitli dönüm noktaları oluşturmuştur. 18. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın başlarına kadar çok uluslu imparatorlukların siyasi ve toplumsal dengeleri bu düşüncenin etki alanına girerek derinden sarsılmıştır. Çok uluslu imparatorluk olan Osmanlı Devleti, varlığını devam ettirebilmek için başlattığı Tanzimat süreciyle birlikte Avrupalı yaşam tarzını benimseyerek Batı medeniyetine yanaşmış ve kurumlarını Batı medeniyetinin değerleriyle yenilemeye çalışmıştır. Namık Kemal, Osmanlı'nın yenilenme sürecinde yaşamış önemli bir düşünce insanıdır. Sanatı toplumun batılılaşması için kullanmış ve eserlerini halkın anlayacağı sade bir dilde yazmayı tercih etmiştir. Kaleme almış olduğu yazılarında döneminin toplumsal ve siyasal meselelerine ışık tutarak bu sorunlara çözüm aramıştır. "Hak, hürriyet, vatan ve millet" kavramlarını Türk düşünce hayatına ve edebiyatına sokan kişi olan kabul edilen Namık Kemal'in etkisi kendi dönemini aşmıştır. Fikirleriyle Milli Mücadele Dönemi'nin önde gelen isimlerini etkilemiştir. Cumhuriyet döneminde birçok farklı kesimden aydın ve vatanseverin düşünce dünyasına ilham kaynağı olarak "Vatan ve Hürriyet" şairi olarak anılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Namık Kemal, Vatan ve Hürriyet, Milliyetçilik

ABSTRACT

The modern nationalist thought created by the French Revolution has created various turning points in world history. From the end of the 18th century to the beginning of the 20th century, the political and social balances of multinational empires were deeply shaken by entering the domain of this thought. The Ottoman Empire, a multinational empire, adopted the European lifestyle with the Tanzimat process that it initiated to maintain its existence, approached the Western civilization and tried to redesign its institutions with the values of Western civilization. Namık Kemal is an important thinker who lived in the renewal process of the Ottoman Empire. He used art for the westernization of society and preferred to write his works in a plain language that the public would understand. He sought solutions to these problems by shedding light on the social and political issues of his time in his writings. The influence of Namık Kemal, who is accepted as the person who introduced the concepts of "right, freedom, homeland and nation" into Turkish thought and literature, exceeded his time. He influenced the leading names of the National Struggle Period with his ideas. During the Republic period, he was preferred to as the poet of "Fatherland and Freedom" as a source of inspiration for intellectual world of many intellectuals and patriots.

Keywords: Namık Kemal, Homeland and Freedom, Nationalism

1.GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemleri incelendiğinde 19. yüzyıl karşımıza ıslahat hareketlerinin yoğun olduğu dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüzyıllar boyunca Doğu medeniyetinin temsilcisi olan imparatorluk, Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle belirgin bir şekilde Batı medeniyetine yanaşmaya başlamıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen ıslahatları incelediğinde zayıflayan devlet otoritesine, bozulan ordu yapısına, toprak ve vergi sistemindeki aksaklıklara çözüm arandığını görmekteyiz. (Ortaylı, 2004, s. 11)

Tanzimat Fermanı'nın öngörmüş olduğu yeniliklerin hayata geçirilmeye çalışıldığı dönemde yaşamış olan Namık Kemal, genç yaşlarında savaşın insan hayatı üzerindeki yıkıcı etkilerini gözlemlemiş ve toplumsal sorunların yarattığı sıkıntıları tecrübe etmiştir. Yirmili yaşlarında kaleme almış olduğu yazılarıyla kamuoyu oluşturarak devlet sistemindeki aksaklıkları eleştirmiştir. Yurtdışında bilgi ve görgüsünü arttırarak Batı medeniyeti ve Türk medeniyetini mukayese ederek toplumsal meselelere çözüm üretmeye çalışmıştır. Otuz üç yaşında yazmış olduğu tiyatro eseri

Vatan Yahut Silistre toplumun destansı ruhunu körüklemiş ve Magosa'ya sürülmekten kurtulamamıştır. Osmanlı tarihinde yüksek mevkilerde bulunmadan, devletin olanaklarından faydalanmadan, yalnız şiirleri, makaleleri, romanları ve tiyatro yazılarıyla gelecek kuşağın aydınlarına ilham kaynağı olmuştur. Fikirleri ve eserleriyle Milli Mücadele'nin lideri Mustafa Kemal Atatürk'ü derinden etkilemiştir. Milli Mücadele ruhu üzerinde bırakmış olduğu bu tesir onun "Vatan ve Hürriyet" şairi olarak anılmasını sağlamıştır. Çalışmamızın konusu, Türk toplumunun düşünce hayatına önemli katkılarda bulunan Namık Kemal olacak ve dört başlık altında incelenecektir. Bunlar:

- ✓ Namık Kemal'in hayatı,
- ✓ Namık Kemal'in yaşadığı dönemdeki siyasi fikir akımları,
- ✓ Namık Kemal'in düşünce hayatı
- ✓ Namık Kemal'in Türk düşünce hayatındaki etkisidir.

2.HAYATI

Namık Kemal, 21 Aralık 1840'ta Tekirdağ'da dünyaya geldi. Babası II. Abdülhamit döneminde müneccimbaşılık yapan Mustafa Asım Bey, annesi Abdülatif Paşa'nın kızı Zehra Hanım'dır. Annesini küçük yaşta yitiren Namık Kemal, çocukluğunu dedesi Abdülatif Paşa ile geçirmiştir. Dedesinin değişik kentlerde görev yapması sebebiyle düzenli bir eğitim hayatı olmamıştır. Özel dersler alarak Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Dedesinin 1854'te Kars'a mutasarrıf olarak atanmasıyla bir buçuk yıl boyunca Kars'ta yaşamıştır. Kars'ta yaşadığı dönem Namık Kemal'de vatan bilincini uyandırmıştır. (Bolayır, 1930, s. 8)

Namık Kemal'in düşünce hayatı şiir faaliyetleriyle başlamıştır. Sofya'da bulunduğu dönemde aldığı özel dersler ile şiire olan tutkusu artmıştır. 16 yaşında Nesime Hanım ile evlenen Namık Kemal'in Feride, Ulviye ve Ali Ekrem adlarında üç çocuğu dünyaya gelmiştir. (Par, 2000, s. 6) 1857'de 18 yaşında iken İstanbul'a geri dönünce Babıali Tercüme Odası'nda stajyer memur olarak çalışmaya başlamıştır. Bu yıllarda divan geleneğine bağlı olan Lefkoşalı Galip ve Yenişehirli Avni ile dost olmuştur. 1862'de Tasvir-i Efkâr gazetesini çıkartan Şinasi ile tanışan Namık Kemal, onun tesiri altında kalarak Batı edebiyatını öğrenmeye başlamıştır. Şinasi'nin üslup anlayışını benimseyerek kaleme aldığı yazılarında "hak, millet, vatan, hürriyet ve millet meclisi" kelimelerinin kullanımını yaygınlaştırmaya başlamıştır. Tasvir-i Efkâr'da günlük hayat ve toplumsal meseleleri konu aldığı kısa yazılarıyla kısa bir sürede belirli bir okuyucu kitlesine sahip olmuştur. Daha sonra Ziya Paşa'yla tanışmasıyla devrinin edebiyat ve düşünce dünyasında önde gelen isimlerinin bulunduğu Ercümen-i Şuara'ya katılmıştır. (Baş, 2008, s. 3-4) 1863'te Babıali Tercüme Odası'nda kâtipliğe terfi eden Namık Kemal, bu vazifede geçirdiği dört sene içerisinde devrinin en önemli sanatçıları ve fikir insanlarıyla tanışma imkânı bulmuştur. 1865'te Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne katıldıktan sonra Tasvir-i Efkâr gazetesinde Osmanlı hükümetini eleştiren yazıları kaleme almıştır. 1867'de Şark Meselesi üzerine yazmış olduğu makale sonucunda gazete kapanmıştır. Namık Kemal, gazetenin kapanmasının ardından İstanbul'dan uzaklaştırılmak için Erzurum'a vali muavini olarak atanmıştır fakat vazifesine başlamak yerine Ziya Paşa ile Paris'e kaçmıştır. Paris'te Ali Suavi'nin *Muhbir* gazetesinde yeni yazılarını kaleme almaya başlamıştır. Ali Suavi ile anlaşmazlığa düştükten sonra gazetesinden ayrılarak Mustafa Fazıl Paşa'nın desteğiyle Londra'da Ziya Paşa'yla beraber *Hürriyet* gazetesini çıkarmaya başladılar. (Akşin, 2000, s. 348) 1870'de İstanbul'a geri döndükten sonra siyasi mücadelesine devam etmek için İbret gazetesini çıkarmıştır. (Akyılmaz, 1999, s. 235)

1872'de Gelibolu mutasarrıfı olarak görevlendirilen Namık Kemal, aynı yıl içerisinde İstanbul'a geri döner ve kaleme almış olduğu Vatan Yahut Silistre tiyatro eseri Güllü Agop Tiyatrosu'nda sahnelenir. Halkı galeyana getiren oyun halkı coşturup olayların çıkmasına neden olmuştur. Halkın oyuna gösterdiği ilgiyi anlatan yazılardan sonra İbret gazetesi kapatıldı; Namık Kemal dört arkadaşıyla yargılanarak sürgüne gönderildiler. Magosa sürgünlüğü otuz sekiz ay sürmüştür. V. Murat'ın tahta çıkmasıyla affedilen Namık Kemal'in sürgünlüğü sonra ermiştir. (Aydoğan, 2003, s. 15-17) Sürgün sonrası İstanbul'a geri dönen Namık Kemal, II. Abdülhamit'in başlattığı anayasa

çalışmalarında görev aldı. Encümenlik vazifesinde anayasanın padişaha geniş yetkiler tanıyan maddelerinin değişmesi için büyük çabalar göstermiştir lakin başarılı olamamıştır. II. Abdülhamit'e sunulan bir jurnal ile asayiş bozmak gerekçesiyle suçlanarak beş buçuk ay hapis yatmıştır. (Baş, 2008, s. 6) 1877'de beraat etmesinin ardından Midilli mutasarrıfı olarak atanmıştır. Beş yıl süren Midilli'deki vazifesinde kaçakçılıkları önleyerek hazine gelirlerini arttırmıştır. Vaveyla, Murabba ve Vatan Mersiyesi şiirlerini burada kaleme almıştır. Daha sonra 1884'te Rodos ve 1887'de Sakız mutasarrıflığı yapmıştır. 2 Aralık 1888 tarihinde Sakız'da hayata gözlerini kapamıştır.

3.DÖNEMİN SİYASİ FİKİR AKIMLARI

19. yüzyıl Osmanlı Devleti için savaşın yıkıcı etkilerinin devam ettiği ve ıslahatlar ile devletteki aksaklıklara çözüm arandığı bir dönem olmuştur. Dönemindeki birçok fikir akımını inceleyen Namık Kemal çeşitli değerlendirmelerde bulunarak toplumsal sorunlara çözüm bulmak istemiştir. Namık Kemal'in düşünce hayatını incelemeyen önce devrin siyasi fikir akımlarını incelememiz gerekmektedir. Namık Kemal'in fikriyatının şekillenmesinde Milliyetçilik, Batıcılık ve Osmanlılık akımları önemli bir yere sahiptir.

3.1. Milliyetçilik

1789 Fransız Devrimi ile ortaya çıkan modern milliyetçi düşünce, 19. yüzyıl Avrupası'nda ulus-devleti kurma, emperyalist politikaları meşru kılma ve emperyalizme karşı bağımsızlık mücadelesini başlatmak gibi pek çok aksiyonu harekete geçiren bir ideoloji olarak karşımıza çıkmaktadır. (Turan, 2011, s. 135-136)

Bu dönemde Batı'nın etkisiyle Türklerin, Osmanlı hanedanından ve imparatorluktan ayrı bir ulus olarak ele alınması fikri öne sürülmüştür. Avrupa'da bu fikre dair iki farklı hareketin başladığı göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki Turquerie akımıdır. Türk hayranlığı olarak tanımlanan bu akım, Batı'da güzel sanatlar alanında Türk ürünlerine karşı duyulan ilgiyi ifade etmektedir. Bu akım ile Avrupa'nın sanat hayatında Türk ve Osmanlı izleri görülmüştür. Osmanlı, Avrupalıların gözünde siyasi ya da diplomatik mücadele etmek zorunda kaldıkları bir rakip olarak değil, tuhaf ve tüketilebilen modalara sahip yabancı insanlar olarak gözükmeye başlamıştır. Bu bakış açısı Osmanlı ve Avrupalılar arasında ticari ilişkileri arttırarak Avrupa'da Türk modasının hızla yayılmasıyla sonuçlanmıştır. (Breskin, 2001, s. 99)

İkinci atılım ise Türkoloji olmuştur. İlk Türkoloji kürsüsü 1795'te Paris'te kurulmuştur. Batılılar, antik kaynakları inceleyerek yerleşik ve göçebe Türk toplumlarının kültürel miraslarına ışık tutarak Türk tarihinin zenginliğini ortaya çıkarmışlardır. Bu çalışmalardan etkilenen Osmanlı aydınları, tarihlerini, dillerini ve Osmanlı İmparatorluğu dışında yaşayan soydaşlarını keşfetmeye yönelerek Türklük bilincinin uyanmasını sağlamışlardır. (Turan, 2011, s. 142)

3.2. Batıcılık

Osmanlı'nın Batı toplumlarıyla olan ilişkileri yüzyıllar boyunca pek çok farklı şekilde cereyan etmiştir. 18. yüzyılın sonuna doğru III. Selim'in başlattığı Nizam-ı Cedid programı Türk toplumunu Avrupa usullerine doğru yaşama başlanmıştır. (Nazlı, 2016, s. 63)

Avrupa usullerine geçiş aşamasının en sancılı aşaması Tanzimat Dönemi olmuştur. Tanzimat Dönemi'nde Avrupalı yaşam biçimi teşvik edilerek eğitim, adalet ve ekonomik sistemler Batı değerleri ile yenilenmiştir. (Roux, 2015, s. 440) Toplumsal yaşamda Avrupalı giyim tarzı ve fes kullanımı dayatılmaya başlanmıştır. Askeri ve idari alanda Batı usulleri üzerine inşa edilen yeni sistem askeri sınıf ile Ayanların tepkisini çekmiştir. Halk nezdinde bu tepki Kırım Savaşı sonrasında imzalanan Paris Antlaşması ile kırılmaya başlamıştır. Avrupalı devletlerin Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin yanında yer alması, toprak bütünlüğünün garantörü olması ve Osmanlı'nın müttefik olarak değerlendirilmesi Batı'ya karşı duyulan korkuları yavaş yavaş ortadan kaldırmıştır. (Karpat, 2015, s. 52) Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı Devleti ve toplumunun Avrupalı yaşam tarzına alışması, kültürlerine ve dillerine ilgi duyması sembolik olarak Batı medeniyetinin üstünlüğünü kısmen kabul etmek anlamına gelmiştir.

3.3. Osmanlıcılık

Osmanlı Devleti yüzyıllar boyunca İslam dünyasının liderliğini ve birliğini simgeleyen bir güç olmuştur. Tanzimat döneminin başlattığı yenilenme süreciyle bu anlayış değişmeye başladı. (Ülken, 1994, s. 76) Osmanlı Devleti, 19. yüzyılda Avrupalı devletlerin aralarındaki çıkar çatışmalarından faydalanıp denge politikası yürüterek varlığını korumaya çalışmıştır. Osmanlıcılık fikir akımıysa bu çabayı olumlu bir nihayete erdirecek proje olarak görülmüştür. (Demir, 2011, s. 343)

Osmanlıcılık, padişahın gözetimi altında yaşayan milletlerin dil, din ve ırk farklılıklarını gözetmeksizin bir araya toplamayı amaçlamış olan bir ideolojidir. Ortak bir Osmanlı kimliği etrafında toplanarak azınlıkların uluslaşma sürecine geçmeleri engellenmek istenmiştir. (Bayraktutan, 1996, s. 36) Osmanlıcılık akımı, Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti'nin siyasi ideolojisi olarak benimsenmiştir. Osmanlıcılık ilkesi çerçevesinde gayrimüslimlerin üzerinde asimilasyon politikası hedeflenmeyecek sosyal ve siyasi hakları güvence altına alınmıştır.

Osmanlı Devleti'nin bu projesi ne yazık ki başarılı olmamıştır. Gayrimüslimler Islahat Fermanı ile kendilerine tanınan ekonomik, siyasi ve sosyal haklarla Müslüman tebaanın bir hayli önüne geçmişlerdir. Bu denli avantajlı konumda olmaları ulusçuluk faaliyetlerini hızlandırmıştır. 19. yüzyıl içerisinde Yunanların ve Sırpın bağımsızlıklarını kazanmaları Osmanlı tarafından engellenememiş ve bu siyasi akım 20. yüzyılın başında gerçekleşen Balkan Harbi sonrasında gerçek manada çöküşe uğramıştır.

4. NAMIK KEMAL'İN DÜŞÜNCE HAYATI

Namık Kemal'in düşünce hayatının dönüm noktası, Şinasi ile tanışıp Tasvir-i Efkâr'da yazmaya başlaması ve Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne katılması olmuştur. Londra ve Paris'te geçirdiği yıllarda Batı kültürünü yakından tanımıştır. Avrupa'nın sosyal yaşantısı, idari durumu, hukuku ve ekonomik seviyesiyle ilgilenme fırsatı bulmuştur. Yurda geri dönüşüyle siyasi ve edebi yönünü gittikçe güçlendiren Namık Kemal, hürriyet, adalet, vatan, islam kavramlarıyla beraber toplumsal meseleleri kaleme aldığı yazılarıyla etrafında güçlü bir kamuoyu oluşturmuştur.

4.1. Yeni Osmanlılar Cemiyeti

Namık Kemal'in düşünce hayatını analiz edebilmemiz için Yeni Osmanlı Cemiyeti ile olan ilişkisini, cemiyetin yapısını ve ideolojisini tahlil etmemiz gerekmektedir.

Yeni Osmanlı Cemiyeti'nin kuruluş tarihi net olarak bilinmemekle beraber 1867 yılının Ağustos ayında kurulduğu öne sürülmüştür. Cemiyeti oluşturan isimlere baktığımızda Mustafa Fazıl Paşa, Ali Suavi, Ziya Bey, Ebüzziya Bey ve Namık Kemal gibi iktidara muhalif olan önemli isimler karşımıza çıkmaktadır. Dönemin muhalif akımının önderi olan bu cemiyetin sosyal tamamlayıcıları şöyle sıralanabilir: *'Hareketin esas önderliğini ve beyin takımını oluşturan ve nitekim Yeni Osmanlı hareketiyle özdeşleşen genç ve küçük memurlar ki bunlar çoğunlukla gazeteci ve edebiyatçılar (örneğin: Namık Kemal); alt düzey din adamları/küçük ulema; (ör. Meslek üyesi Veliyüddin Efendi); asker üyeler(ör. Hüseyin Vasfî Paşa); halktan kimseler(ör. Fazıl Paşa'nın mektubunun tercümesini dağıtan gruba dahil olan işçi ve esnaf; Tasvir-i Efkâr çalışanları ve kağıtçı Hacı Kadri Efendi); İstanbul'da yaşayan Avrupalı burjuva devrimciler ve Avrupa'daki burjuva ve sosyalist devrimciler (ör. Giampiétri, Deustch, Plater); ve son olarak liberal Mısırlı Paşa.'* (Odabaşı, 2005, s. 16-31)

Cemiyetin üyeleri kendi toplumların geçmişine ve mirasına sıkı sıkıya bağlı olmakla birlikte asıl esin kaynakları meşrutiyet ve bağımsızlık kavramları olmuştur. Devletin gidişatından üzüntü ve endişe duyan cemiyet sahip olduğu ideolojiyle Tanzimat'ın karşısında durmuşlardır. Devletin gidişatından üzüntü ve endişe duyan cemiyet bu olumsuz gidişatın müsebbibinin Babialı olduğunu düşünerek dönemin idarecilerini sert dille eleştirmişlerdir. Tanzimat ile Batıya karşı tavizkar bir politika anlayışı olduğunu dile getirerek Avrupalı devletlerin Osmanlı'nın iç işlerine karışmalarına sert bir şekilde karşı çıkmışlardır. (Mardin, 1996, s. 184) Babialı'nın denetimden uzak baskıcı yönetiminden huzursuzluklarını dile hürriyet isteklerini sık sık dile getirmişlerdir. Tanzimat

döneminde Avrupalı yaşam tarzının benimsenmesinin ahlaksızlığa yol açtığını ve milli bilincin kaybolduğunu öne sürerek bu anlayışın Osmanlı'nın sosyal benliğinin yavaş yavaş kaybolmaya başladığını dile getirmişlerdir. (Odabaşı, 2005, s. 16-31)

Yeni Osmanlı Cemiyeti, Osmanlı toplumunda mutlak monarşi yönetimine karşı ağır eleştiriler getiren muhalif bir hareket olmasıyla önemli bir yere sahiptir. Yeni Osmanlılar, milliyetçi ve devrimci bir oluşum olarak kendilerinden sonra gelecek diğer muhalifleri (ör. Jön Türkler, İttihat ve Terakki Cemiyeti) harekete geçiren esin kaynağı olmuştur.

4.2. Hürriyet Anlayışı

Namık Kemal'in Türk düşünce tarihine yaptığı en büyük hizmetlerden biri kullandığı kavramlardır. Bu kavramlar düşünüş dünyasına büyük etkilerde bulunan politik, ekonomik, kültürel ve hukuki kavramlardır. Bu kavramlardan bazıları şunlardır: Hürriyet, özgürlük, vatan, millet vb. (Öztürk, 2001, s. 346) Özellikle bu kavramları işlediği Hürriyet Kasidesi Namık Kemal'in hürriyet anlayışını en iyi yansıtan eserlerinden birisi olmuştur.

Hürriyet Kasidesi'nin ilk beytinde yaşadığı dönemde doğruluktan ve samimiyetten uzaklaştığını dile getirmektedir. Durumun vahametini gören Namık Kemal, devlet göreviyle insani değerler (doğruluk ve samimiyet) arasında tercih yapmak zorunda kaldığında kendi saygınlığı korumak için değerleri seçmiş ve hükümetteki görevinden ayrılmıştır:

“Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetten

Çekildik izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükümetten” (Göçgün, 1999, s. 7)

Hürriyet Kasidesi'nde hürriyeti, yiğitlik ve cesaret kavramlarıyla harmanlamıştır. Hürriyet mücadelesi her ne kadar korku ateşiyle dolu olsa dahi yiğit olan bir insan hürriyet mücadelesinden kaçmamalıdır:

“Ne gam pür âteş'i hevl olsa da gavgâ-yı hürriyet

Kaçar mı merd olan bir can için meydân-ı gayretten” (Göçgün, 1999, s. 9)

Zulüm ve işkence ile hürriyeti ortadan kaldırmanın mümkün olmadığı fikrindedir. Çünkü insanın algılama ve kavrama yetisinin kaldırılamayacağını düşünür. İnsan bu özelliklerini kaybetmediği sürece hürriyetin ortadan kalkması kabil değildir:

“Ne mümkün zulm ile bidâd ile imhâ-yı hürriyet

Çalış idrâki kaldır mukteditersen âdemiyetten” (Göçgün, 1999, s. 9)

Aynı zamanda Namık Kemal, cemiyet içinde ve cemiyet halinde olmak üzere iki farklı şekilde hürriyeti kavramını ele almıştır. Hürriyet kavramını cemiyet içinde, kişinin bütün olanaklarını geliştirmek olarak tanımlamıştır. Olanakların gelişmesi ancak adalet ve eşitlikle sağlanabilir. Namık Kemal'e göre insan özgür doğar yalnız kanunlar önünde eşit olduğu sürece kendilerini geliştirebilir. Cemiyet halinde olmak görüşünde hürriyet kavramını bağımsızlıkla ilişkilendirmiştir. Vatanın bağımsızlığının tehlikeye düşmesi kişinin hürriyetini de tehlikeye düşürmektedir. Bu durumda vatandaşın görevi tehlikeye karşı mücadele etmek ve bağımsızlığını korumak olmalıdır. (Kara, 2011, s. 61)

Hürriyet kavramını Türk düşünce dünyasına kazandıran ilk isim olan Namık Kemal'in hürriyet anlayışının şekillenmesinde J.J Rousseau, Voltaire ve Montesquieu gibi Batılı filozofların eserleri önemli yere sahiptir. Londra, Paris, Viyana gibi Avrupa şehirlerinde kaldığı süre içerisinde Avrupa şehirlerindeki kültürü ve yönetim şekillerini tahlil etmiştir. Londra'da çıkardığı Hürriyet gazetesinde, egemenlik hakkının herkese ait olduğunu şiddetli bir şekilde savunmuştur. Öte yandan Namık Kemal, Avrupalı hayat biçiminin tamamen taklit edilmesini sakıncalı bulmuştur. Batının yönetim alanındaki deneyimlerini, İslam usulleriyle kaynaştırarak yeni bir yönetim modeli oluşturmaya çalışmıştır. (Sarıçoban, 2019, s. 525).

4.3. Adalet Anlayışı

Namık Kemal, şeriatın en güvenli yol gösterici olduğunu ve anayasa işlevi gördüğünü düşünmektedir. Ona göre, laik nitelikler taşıyan hukukun İslam hukukunun önüne geçmesi mümkün değildir. Devlet kişilerin hükümetini hayır ve şer kavramlarına göre sınırlandırmak ve ona uydurmak zorundadır. (Akyılmaz, 1999, s. 237) Namık Kemal'in hukuk anlayışında hürriyet anlayışında olduğu gibi Montesquieu'nün etkisi açıkça göze çarpmaktadır. Montesquieu, kuralların toplumsal ve tarihi şartların sonucu olarak ortaya çıktığını savunmuştur. Her toplumun farklı süreçlerden geçmesi kanunların dünyanın her yerinde farklı olması sonucunu doğurmuştur. Buradan hareket ile Namık Kemal, kuralların ve toplumların, coğrafi ve tarihsel öğelerinin gelişme sürecine dayanarak Osmanlı coğrafyası için en makul adalet mekanizmasının şeriat olduğuna kanaat getirmiştir. Ona göre Tanzimat Dönemi ile hukukun laikleşmesi şeriatın göz ardı edilmesine sebep olmuştur. Şeriatın göz ardı edilmesinin sonucunda da Osmanlı'nın gerileme başladığını savunmuştur.

Namık Kemal'in hukuk anlayışında önemli bir yere sahip olan diğer husus ise eşitliktir. Çok uluslu yapıya sahip olan devletin, tebaasını bir arada tutması için özünde kişisel ve siyasi hakların güvence altına alınarak eşitliğe vurgu yapan Osmanlıcılık ideolojisini benimsemesi gerektiğini düşünmektedir. Ancak tebaanın kişisel ve siyasi hakların güvence altına alındığı takdirde ayrılıkçı hareketler engellenir ve dış müdahalelerin önüne geçilebilirdi. Hürriyet anlayışında Fransız İhtilali'nin getirdiği değerler yatan Namık Kemal'in hukuk anlayışının temelindeyse İslam Hukuku yatmaktadır. Hz. Peygamber ve sahabeler döneminin eşitliği tam anlamıyla yansıtan altın çağ olarak nitelendirmektedir. (Akyılmaz, 1999, s. 249)

Namık Kemal'in hukuk anlayışını ele aldığımızda etkileniş bakımından laik fakat fikrin öne sürülmesi konusunda dini öğeler barındırdığından ikili bir görünüme sahip olduğunu söylemek mümkündür.

4.4. Vatan Anlayışı

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın hezimetle sonuçlanmasının ardından asırlar boyunca vatan toprağı olan pek çok Balkan toprağı kaybedildi ve İstanbul, Ruslar tarafından işgal edildi. Savaşın yıkıcı etkisi o dönemin neslini derinden üzdü ve şok etkisi yarattı. Namık Kemal, savaş esnasında dönemin ruh hali ile Vatan Mersiyesini yazarak, vatan kavramının geniş kitlelerce kavranmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Devletin içine düştüğü kötü duruma ve kaybedilen vatan topraklarına üzüntüsünü şu dizeler ile dile getirmiştir:

*“Vatanın bağına düşman dayadı hançerini
Yoğmuş kurtarak bahtı kadara madenini”*

Namık Kemal vatani yalnızca bir toprak parçası olarak değil, üzerinde yaşayan milletin yaşanmışlıklarıyla yoğurulan bir tarih olarak görmektedir. Vatanını sevmeyen bir insanın olamayacağını savunarak vatan anlayışını iki şekilde dile getirir: Din ve ırk farkına bakmaksızın Osmanlı'nın hakim olduğu topraklar ve bütün Müslümanların yaşadığı vatan. Nitekim kendisini sürgün hayatına gönderen Vatan yahut Silistre piyesi onun vatan fikrini ve sevdasını ortaya koyduğu eser olmuştur. Eserin başkahramanı İslam Bey ile vatan sevgisini şu şekilde işlemiştir:

“İslam Bey aşkını ilan etmek ve gönüllülerle birlikte cepheye gitmeden önce son bir kez sevdiğine veda etmek için gelmiştir. Zekiye bunu anlayamaz. “Beni seviyorsan niçin ayrılıyoruz ?” diye sorar. İslam Bey heyecanla vatan sevgisinden ve düşmanla savaşa vazifesinden bahseder. Zekiye “Ben vatan lakırdısını işitmişim... Ancak iki kalbi birbirinden koparır sanmazdım.” diye cevap verir. İslam Bey şiddetle atılarak şöyle yakılır: “Vatan ki erkeklerimiz manasını bilmiyor, kadınlarımız adını işitmemiş. Yaşaşın Vatan!” diye bağır ve çıkıp gider. (Findley, 2017, s. 130)

Namık Kemal'e göre insan vatanını sever çünkü insanın hayatı doğduktan sonra vatanının havası teneffüs etmesiyle başlar. Vatan insanın gördüğü ilk tabiatıdır. İnsan, vatan sayesinde kendisini var eden özelliklere ve haklarına sahip olur. Kendisinden önce ve kendisinden sonra geleceklerin

yaşayacağı tek toprak parçası kendi vatanı olacaktır. Bundan dolayı, insanlık tarihinin hangi sayfasına bakılırsa bakılsın her zaman ve her millette ortaya çıkan ahlaklı bireylerin vatan sevgisini dünyevi işlerinin hepsinden üstün tutarak gerektiğinde vatanı için canını verecektir. Ancak vatana savaşılarak sahip çıkılmayacağını, onu oluşturan ‘millet, hürriyet, kardeşlik, ecdada saygı ve aileye hürmet’ gibi pek çok yüce duyguya da sahip çıkılmalıdır. Namık Kemal’in vatan kavramını geniş kitlelere taşırken kullandığı üslupla kendisinden sonra gelen Osmanlı aydınlarını derinden etkilemiştir.

4.5. Toplumsal Meseleler

Namık Kemal, devlet ve millet hayatını yakından ilgilendiren sosyal kurumlar hakkında derinlemesine düşünen ve mukayeseli görüşler sunan yazarların başında gelmektedir. İktisat, eğitim ve aile gibi sosyal kurumlar; medeniyetlerin gelişmesinde ve vatanın korunmasında önem teşkil etmektedir. Bu sebepten ötürü sosyal konular üzerinde durmanın önemli olduğuna inanmaktadır.

Namık Kemal, Tasvir-i Efkâr’dan başlayarak, Hürriyet ve İbret gazetelerinde iktisadi meselelere dair epey makale yazmıştır. Özellikle eğitim ve öğretim harcamalarının kısılmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Eğitimin, bilim ve kültürün ilerlemesini sağladığını savunmaktadır. Ancak bilim ve kültürün ilerlemesiyle dünyanın zenginliklerine ulaşmanın mümkün olacağını belirtir. İspanyolların eğitimsizliği zamanla ellerindeki zengin altın stoklarını eritmelerine yol açtığının altını çizmiştir. Buna karşın kömür ve demirden başka kaynağı olmayan İngilizlerin ise eğitim sayesinde dünyanın zenginliğini ele geçirdiğini belirterek bu iki ulusun mukayesesini yapmış ve görüşünün doğruluğunu ispatlamıştır. (Siler, 2002, s. 656-664) Dış borçlanmaya karşı çıkararak alınan borçların gereksiz yere harcandığı kanısındadır. Bütçe açığının dış borçlar yerine sıkı tasarruf tedbirleri ve iç borçlanmayla aşılacağını savunmaktadır. (Çadircı, 1991, s. 47) Ticaret ve meslek ehilleri görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: ‘...biz ziraatte olduğu gibi sanatta dahi vaktiyle kendi yağımızda kavrulurduk. Hemen her ihtiyacımızı ifa edecek tezgâhlarımız vardı. Yirmi-otuz senede onların hemen hepsi mahvoldu.’ (Önsoy, 1984, s. 7) İbret gazetesinde iktisadi meseleler üzerine değindiği bir başka makalesindeyse yüksek kar ile mal satanların yaptıkları işin ticaret değil hırsızlık olduğunu söyler. Buna ilave olarak ticarete İslam’ın haram kıldığı faize de şiddetle karşı çıkmıştır.

Vatan şairinin üzerinde önemle durduğu sosyal kurumlar içerisinde ailenin ayrı bir yeri vardır. İbret gazetesinde yayınladığı makalede aileyi bir bütün olarak görür ve herkesin üzerine düşen görevi layığıyla yerine getirmesi gerektiğini söyler. Avrupa’da yaşadığı yıllarda Batı’nın eğitim kurumlarını yakından inceleme imkanı bulmuştur. Buradan yola çıkarak Avrupalı ailelerin çocuklarının eğitimini sağlamak adına ekonomik külfetten kaçınmadığına değinerek gelecek neslin daha iyi eğitim almış bireyler bırakma gayretinde olduklarını dile getirmiştir.

Eğitimi; ulus, devlet ve dünya düzeni açısından ele alarak geniş çerçevede değerlendirmiştir. Dolayısıyla eğitim yoluyla sanayide kalkınmayı gerçekleştirebilen devletler refah, zenginlik ve güce erişmişlerdir. (Aydın, 2013, s. 470) Namık Kemal, Londra’da bulunduğu dönemde İngiliz eğitim sistemine dair tespitlerini, Osmanlı eğitim sistemi ile kıyaslama yoluna giderek kendi ülkesinin eğitiminin ne yazık ki çağa uygun olmadığını belirtmiştir. Kişinin sosyal yaşamında ihtiyaç duyduğu bilgi ve becerinin kazanılmasında eğitimin önemini sık sık belirtmiştir. (Aydın, 2013, s. 471) Vatan şairi, Osmanlı Türk kadınının eğitim ve sosyal durumunun iyileştirilmesine ihtiyaç duyulduğunun altını çizmiştir. Eğitim cinsiyet ayırmaksızın, inançları, vatanı ve hürriyeti uğruna her türlü çıkarı reddedebilecek ve hatta hayatından vazgeçebilecek kadar güçlü bireyler yetiştirmelidir.

4.6. İslam Anlayışı

Namık Kemal, ilerlemeci ve meşrutiyetçi olmasının yanı sıra Müslümanların hassasiyetlerine bağlı bir dindar kişiliği de sahiptir. Sahip olduğu dindar kişiliğinden ötürü eserlerinde her zaman İslam’a yaptığı atıfları bulmaktayız. (Findley, 2017, s. 122)

İslam’a tam bir bağlılık içerisinde olan büyük şair, Allah’ı her türlü eksiklikten tenzih ederek Allah’ın sahip olduğu kudret ve kuvvetin eşi benzeri olmadığını inanmaktadır. Dünyaya ve kâinata

bakış tarzını, Allah'ın kuvvetini İbret gazetesinde kaleme aldığı makalesiyle şu şekilde dile getirmektedir: *“Deryayı, sahra gibi her tarafında gezilir, havayı derya gibi yüzülür hale o getiriyor.”* Allah'ın bütün yaratıklarını, kâinatı, İslamiyet'i ve Müslümanları sürekli koruduğu ve korumaya devam edeceği fikrini bağlılığını *“Hiç korkulmasın; İslam hiçbir vakit öyle zihinler dehşet verecek”* diyerek ifade eder. (Kara, 2011, s. 80-81) Adalet anlayışında bahsettiğimiz üzere Şeriat hükümlerine bağlı samimi bir Müslüman olan şair yalnızca Adalet'in adaletine güvenmektedir. Ünlü Fransız düşünür Ernest Renan'ın 1883 yılında Sorbonne Üniversitesi'nde düzenlenen *“İslam ve bilim”* konferansında yapmış olduğu konuşmada Müslüman toplumların İslam dinine bağlı kalarak bilim ve felsefede ilerlemelerinin mümkün olamayacağını görüşünü savunmuştur. İslam'a yönelen bu tehdit karşısında önemli çalışmalarından olan Renan Müdaafanamesi, şairin İslam konusunda duyarlılığını bize göstermektedir.

5. NAMIK KEMAL'İN TÜRK DÜŞÜNCE DÜNYASINA ETKİSİ

Türk düşünce hayatında ve Türk modernleşmesinde önemli karşılığı olan Namık Kemal kendisinden sonra birçok edebiyatçıya, fikir insanına hatta devlet adamlarına esin kaynağı olmuştur

Mustafa Kemal Atatürk, Namık Kemal'i entelektüel kılavuzu olarak görmüştür. (Mardin, 1996, s. 450) Milli Mücadele yıllarında Temsil Heyeti'nin merkezini Ankara taşımak isteyen Atatürk, 18 Aralık 1919 Sivas'tan yola çıkarak Şarkışla ve Kayseri'yi geçerek 21 Aralık'ta öğlen vakitlerinde vardığı Kırşehir'de halkın sevgi gösterileriyle karşılaşır ve şehrin ileri gelenleriyle görüşmeler yapar. Kırşehir Gençler Derneği'nde yapmış olduğu konuşmada Namık Kemal'in Vatan Mersiyesi'ne nazire yaparak mısralarını;

“Vatanın bağına düşman dayasın hançerini

Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini”

şeklinde yeniden ifade etmesiyle İstiklal mücadelesinin önemli bir sloganı haline gelmiştir. (Somuncu, 2015, s. 333) İkinci İnönü Muharebesi'nin kazanılması üzerine, Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem Bolayır'ın kutlama telgrafına Atatürk şu şekilde yanıt vermiştir: *“Anadolu'nun ruhu, bütün feyz-i mukavemetini aba-i tarihten almıştır. Bize mukaddes feyzi nefheden ervah-i ecdad arasında mükerrem babanızın pek büyük mevkii vardır.”* diyerek Namık Kemal'e duyduğu saygıyı ve ona olan hayranlığını dile getirmiştir.

Şair Süleyman Nazif 1922 yılında yazdığı kitabında Namık Kemal'i: *‘Namık Kemal ne yaptı? İşte asıl mühim olan budur. Ne yaptığını bir cümle ile gözden geçirmek istersek deriz ki: memleketinde, batıl inançların beslediği baskıcı yönetime isyan eden ve ümmetin gözüne inen perdeyi kaldırmaya teşebbüs eden ilk Türk'tür.’* diyerek anmıştır.

Mehmet Akif Ersoy, Namık Kemal ile özdeşleştirilen bir diğer şair olmuştur. Mehmet Akif'in şiire başladığı yıllarda Namık Kemal gibi şiirler yazması ikisinin arasındaki ortak özellikleri ortaya çıkarmıştır. Mehmet Akif'in düşünce dünyasını inceleyen yazarlar her iki ismin kişilik olarak sergiledikleri duruşun, milli meselelere bakışlarını, İslamcı fikir anlayışına yakınlıklarını, milli dava uğruna verdikleri mücadele ve kurtuluş için toplumu harekete geçirmesi ve üsluplarının benzer yönlerini ortaya koymuşlardır. (Somuncu, 2015, s. 333)

Türkçülük akımının önde gelen isimlerinden Mehmet Emin Yurdakul, Nihal Atsız, Peyami Safa, Hamdullah Suphi, Rıza Nur, Enis Behiç Koryürek gibi isimler Namık Kemal'den ilham alan düşünürler arasındadır.

6.SONUÇ

Namık Kemal'in Türk düşünce hayatındaki yerinin incelendiği bu çalışmada, modernleşme hareketlerinin yoğun olduğu bir dönemde yaşamış, olaylara şahitlik etmiş ve toplumu için fikri çalışmalar yapmış bir aydın profili ile karşılaşmaktayız. Namık Kemal, çocukluğunda düzenli bir eğitim hayatına sahip olmamasına rağmen özel dersler alarak hem edebi yönünü hem de düşünce dünyasını geliştirmeyi ihmal etmemiştir. Genç yaşlarında Avrupa'da yaşamış ve Batı kültürünü

inceleme fırsatı elde etmiştir. Bu sayede Osmanlı Devleti'ni, Batı ile mukayese ederek topluma çağın gerekliliklerini izah etmeye çalışmıştır.

Vatan, istiklal, hürriyet ve medeniyet kavramlarını yazılarında sık sık işleyerek ulus bilincini uyandırmıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde muhalif ve aydın kuşak olarak nitelendirilen Jön Türkler hareketinin esin kaynağı olmuştur. Bireylerin sosyal ve siyasi hakları güvence altına alındığı takdirde eşit olabileceğini belirterek hukukun üstünlüğü, eşitlik ve kadın hakları kavramlarını kapsamlı bir biçimde inceleyerek Türk modernleşmesine katkısı olan önemli aydınlar arasında yer almıştır. Geleneklerine ve köklerine sıkı bir şekilde bağlı olduğundan İslamcılık fikriyle, Müslümanlar arasında maddi ve manevi bir bağ kurmaya çalışmıştır. Romanları, şiirleri ve tiyatrolarıyla toplumda milli egemenlik şuurunu uyandırmıştır. Hürriyet Kasidesi ile toplumunu özgürlük mücadelesine çağırmış, Vatan Mersiyesi ile vatan kavramını geniş kitlelere ulaştırmıştır. Magosa'ya sürgün olmasına neden olan Vatan Yahut Silistre tiyatrosuyla vatan savunması uğruna yapılan kahramanlığı yüceltir.

Sonuç olarak İstanbul-Londra-Paris üçgeni ve sürgünlerle geçirdiği hayatında, sanatını ve fikirlerini her daim toplumunun hizmetine sunarak hürriyeti uğrunda canını ortaya koyan Namık Kemal, yalnızca Tanzimat döneminin aydını olarak değil Türk aydınlanmasının bir neferi olarak mirasını gelecek nesillere aktarmıştır.

KAYNAKÇA

Akşin, S. (2000). *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devlet 1600-1908*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Akyılmaz, G. (1999). Birinci Jön Hareketinin (Yeni Osmanlılar Cemiyeti) İdeolojine Bir Örnek: Namık Kemal ve Fikirleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Yüksekokulu Dergisi*(2), 233-251.

Aydın, M. (2013). Namık Kemal'de "Terakki" ve "Maarif" Düşüncesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53(2), 451-477.

Aydoğan, B. (2003). Namık Kemal'in Magosa Sürgünlüğü. *Hapishaneler* (s. 15-28). İstanbul: Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Baş, R. (2008). "Namık Kemal'in Midilli Rodos ve Sakız Mutasarrıflıkları (1879-1888)" Yüksek Lisans Tezi, *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. İzmir.

Bayraktutan, Y. (1996). *Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları (1912-1931)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bolayır, A. E. (1930). *Namık Kemal*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.

Breskin, I. (2001). On the Periphery of a Greater World: John Singleton Copley's Turquerie Portraits. *Winterthur Portfolio*, 36(2/3), 97-123.

Çadırcı, M. (1991). Namık Kemal'in Sosyal ve Ekonomik Görüşleri. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*(2), 40-52.

Demir, Ş. (2011). Tanzimat Döneminde Bir Devlet Politikası Olarak Osmanlıcılık. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(29), 331-348.

Findley, C. V. (2017). *Modern Türkiye Tarihi*. İstanbul : Timaş Yayınları.

Göçgün, Ö. (1999). *Namık Kemal*. Ankara: Kültür Merkezi Yayınları.

Kara, E. (2011). "Namık Kemal'de Din ve Toplum" Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. İzmir.

Karpat, K. H. (2015). *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Mardin, Ş. (1996). *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Nazlı, K. (2016). Namık Kemal ve 'Vaveyla' Şiiri Üzerine Notlar. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 61-73.

- Odabaşı, A. (2005). Tanzimatçılığa Karşı Yeni Osmanlılar. *Bilim ve Ütopya*(132), 16-31.
- Ortaylı, İ. (2004). *Gelenekten Geleceğe*. İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Önsoy, R. (1984). Tanzimat Dönemi Sanayileşme Politikası 1839-1876. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Derneği*, 5-12.
- Öztürk, N. (2001). *Türk Edebiyatında İnsan*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Par, A. H. (2000). *Namık Kemal*. İstanbul: Serhat Yayınları.
- Roux, J. P. (2015). *Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sarıçoban, G. (2019). Namık Kemal ve Hürriyet Fikri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2), 515-535.
- Siler, A. (2002). Namık Kemal'in İktisadi Görüşleri. *Türkler*, 14, 656-664.
- Somuncu, S. (2015). Metinlerarasıcılık Açısından Namık Kemal ile Mehmet Akif: Bülbül ve Murabba. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(32), 331-342.
- Turan, E. (2011). Milliyetçilik Teorisinin Gelişimi ve Türk Milliyetçiliği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*(1), 135-146.
- Ülken, H. Z. (1994). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınevi.